

Nieuwsbrief Terebinth

nummer 19 | december 2009 | 300 ex.

Nummer 20 verschijnt begin februari 2010

In dit nummer

[De eeuw van de neostijlen](#)

[Bokje over... bladblazen](#)

[Begraafplaats Soerenseweg:](#)

[Poëziemonument](#)

[Bureamedewerker Terebinth gezocht](#)

[Korte Berichten](#)

[Agenda](#)

Indien niet goed leesbaar:

[Nieuwsbrief 19 op website Terebinth](#)

Hoe heeft de vorm van grafmonumenten zich in ons land ontwikkeld? Hebben de diverse stromingen in architectuur en kunstnijverheid hun sporen nagelaten op de graftekens, of is de uiterlijke vorm (mede) afhankelijk geweest van andere factoren?

Dit is deel 5 van een serie over gedenktekens met het accent op de vorm.

Serie: 'Op deze koude steenen zal ik dikwijls komen weenen' De eeuw van de neostijlen

De 19de eeuw is de eeuw van de neostijlen, stijlen die teruggrijpen op de klassieke Oudheid. De vormgeving van veel mausolea en grafmonumenten uit die tijd is geïnspireerd door de bouwkunst van Grieken, Romeinen en Egyptenaren.

Leersum: mausoleum van Nellesteyn

In de tweede helft van de 19de eeuw is ook de middeleeuwse gotiek een inspiratiebron, vooral voor grafkapellen en grafmonumenten op rooms-katholieke begraafplaatsen. Voorbeelden uit de Griekse en Romeinse Oudheid hebben model gestaan voor mausolea in de vorm van een tempel: een samenstel van zuilen of pilasters (platte muurpijlers) met een hoofdgestel en fronton (driehoekige gevelbeëindiging).

??Voor doden gindsche praalgebouwen?

Een mooi voorbeeld is het bekende **mausoleum van Nellesteyn** in Leersum (1818) van architect J.D. Zocher jr. Een Romeinse graftempel stond model voor de bovenbouw, die is voorzien van klassieke kenmerken zoals pilasters, friezen (horizontale banden met decoratie) en akroteria (hoekornamenten). De dichter H. Tollens vond het

maar pronkerig: 'Voor doden gindsche praalgebouwen/ Voor levenden die kluizen daar!/ Doch 't is een spotprent op haarzelf/ Dat hoog en hoog en schittrend grafgewelf/ Dat zich de trotschheid op deed rijzen/ Daar staat het, op dien top gebouwd/ Als om van ver reeds aan te wijzen/ Wat eens de hoogmoed overhoudt.' Andere commentaren spraken lovend van 'eene in edelen stijl opgetrokken naald en graftombe'.

Andere neostijlen

Ook de opbouw op de grafkelders van De Roo van Capelle in Dordrecht (circa 1836) en van Romein-Lagerwerff op het Arnhemse Moscowa (circa 1895) is duidelijk neoclassicistisch. Kenmerkend zijn de *akroteria* op de hoeken en de frontons (De Roo)

en de entreepartij in de vorm van een tempelfront (Romein). Neogotisch is de **grafkapel voor de familie Bastiaanse-Fontijn** (circa 1894) op het rooms-katholieke deel van begraafplaats Mastendreef in Bergen op Zoom. Karakteristiek zijn de spitsboogvormen en zuilen met pinakels (decoratieve beëindiging van pijlers).

Bergen op Zoom: grafkapel voor de familie Bastiaanse-Fontijn

Oudekerk aan de IJssel: zuil op sokkel

Rotterdam: monument van A.W.A. Heyblom

De afgebroken zuil, die op veel begraafplaatsen bewaard is gebleven, is ontleend aan de klassieke Oudheid. Eén van de weinige overgebleven grafmonumenten op de oude begraafplaats van Oudekerk aan de IJssel is een afgebroken **zuil op sokkel** (1883). Deze is opgericht voor A.J. Schelling, die op jonge leeftijd in Caïro is overleden. Verwijst dit grafteken niet expliciet naar de Egyptische bouwkunst, dat is wel het geval bij de monumenten in de vorm van een *mastaba* (een lage, afgeknotte piramide) of obelisk (een vierkante of rechthoekige zuil die naar boven toe versmalt, met piramidevormige bekroning). Een fraai voorbeeld is het **monument van A.W.A. Heyblom** (1893) op de algemene begraafplaats Crooswijk te Rotterdam.

Tekst en foto's: Rita Hulsmann

Bokje over... bladblazen

Schoonmaken zit de mens in het bloed. Nou ja, niet bij iedereen, maar toch staat opgeruimd nog steeds netjes. Dat geldt ook op begraafplaatsen. Daar valt in dit jaargetijde weer

goed te horen wat bedoeld wordt met dat mooie spreekwoord. Te

horen? Ja, het is weer de tijd van het bladblazen. Lawaaiige motoren verstoren menig vredig bezoek aan een begraafplaats. Talloze uren worden besteed aan het ontdoen van grafmonumenten en paden van dat lastige blad. Medewerkers met een bladblazer op de rug lopen urenlang het blad op steeds grotere hopen te blazen. Voor de meest hardnekkige plekken zijn er blaaskanonnen met nog meer kracht en uiteraard nog meer lawaai. En na een dag blazen maar hopen dat het niet meteen weer hard gaat waaien, want dan kunnen ze meteen weer aan de slag.

Waar gaat al dat blad naar toe? Op sommige begraafplaatsen is daar goed over nagedacht. Daar wordt het onder de struiken geblazen of in greppels en bosranden waar het kan verteren en bijdragen aan de biodiversiteit. Bladeren, en vooral in hopen, zijn ideale schuilgelegenheden voor egels en muizen terwijl er ook allerlei amfibieën en kleine insecten in kunnen overwinteren. Daar komen weer vogels op af, wat ook mooi meegenomen is. Waar grote hopen blad kunnen verteren, ontstaat een mooie humus die mogelijk op andere plaatsen weer gebruikt kan worden om wat voeding in de bodem te brengen.

Maar op de meeste begraafplaatsen wordt het blad helemaal opgeruimd. Of het verdwijnt naar een grote composthoop elders, of het wordt helemaal afgevoerd. Op zulke plaatsen hoor je nog wel eens dat dit goed is, want die bladeren zorgen er alleen maar voor dat de bodem verzuurt. Dat laatste zal eigenlijk alleen maar gebeuren met veel eikenblad, maar verder valt dat wel mee. Bladblazen is nodig omdat de beheerder wil voorkomen dat mensen uitglijden over natte bladeren bij het bezoek aan het graf van een dierbare. Dan ook maar gelijk dat grafmonument schoon en ook meteen de rest. Aan al dat bladblazen kleven nadelen, vooral als er tot het laatste blad toe wordt geblazen, geharkt en opgeruimd. Afgezien van de verwijdering van schuilgelegenheden voor dieren, wordt met het blad ook de natuurlijke voeding weggehaald. Dat is op sommige begraafplaatsen goed te merken aan het verslechteren van het bomenbestand. De bomen moeten steeds vaker bijgemest worden. Bij het vroegere harken bleef er altijd wel wat liggen, maar met zo'n ministorm blijft geen enkel blad achter. Als er echter maar half geblazen wordt, bijvoorbeeld alleen de paden, dan gaan de bezoekers klagen. Wat is dan wijsheid? Je kunt niet elke bezoeker gaan uitleggen dat je het best wel wil opruimen, maar dat je ook wilt denken aan de flora en fauna. Daar hebben de meeste bezoekers van een begraafplaats geen boodschap aan. Dus dan toch maar alles wegblazen, hopen dat het niet te hard

gaat waaien en in het voorjaar de bomen bijmesten. Dat er geen egel of ander dier meer te vinden is op de begraafplaats, daar zal niemand wakker van liggen. Kortom, ik weet het niet meer. Moeten we nou aan onze beheerders vertellen dat ze minder moeten bladblazen, of juist meer voor de bezoekers of is er nog een middenweg?

Tekst en foto: Leon Bok

[Reageren op de column van Leon Bok](#)

Poëziemonument op begraafplaats Soerenseweg in Apeldoorn

Op 18 november jl is een monument onthuld op de oude begraafplaats aan de Soerenseweg in Apeldoorn. Het monument is onderdeel van het *Apeldoorns Poëzieproject* en is opgesteld op de plek waar de overblijfselen uit vele geruimde graven zijn bijgezet. Op deze wijze is een meditatieplek

gerealiseerd. Het monument is een in hout uitgevoerde ellipsvormige koker met een smalle opening aan de basis waardoor je binnen kunt komen. Vanuit de koker is er uitzicht op de hemel. Aan de binnenwand is een foto geprojecteerd van de kosmos. In de foto en door het hout zijn stervormige gaten gemaakt. Op de foto is een gedicht geprojecteerd, geschreven door Paul Gellings, voormalig stadsdichter van Zwolle.

*Al dat vanzelfsprekende en toch uiteengevallen leven,
Rustplaatsen lang voor het ruimen verwaarloosd.
Maar zie, ver voorbij alles, deze poging tot troost
En tot gezelschap voor ons zo eenzame wezen:
Iemand die hier stond heeft deze regels geschreven
En een ander die hierlangs komt zal ze ooit lezen.*
Paul Gellings

De gemeente Apeldoorn heeft de graven geruimd volgens de voorgestelde methode van het Comité van Waakzaamheid. De gemeente heeft in september 2006 een convenant gesloten met het comité, waarvan Laurens Dijkhof, teamleider begraafplaatsen Apeldoorn, de initiatiefnemer is. Het monument werd ontworpen en gerealiseerd door kunstenaar Tirza Verrips.

Tekst: Bert Pierik; foto: Saskia de Boer

GAST AAN HET WOORD

Rouwzorg is toelaten van realiteit

Arthur Polspoel (1943) was parochiepastor in het bisdom Breda en later docent pastoraaltheologie en pastorale hulpverlening aan de Theologische Faculteit Tilburg. Hij schreef boeken over rouwzorg en communicatie in de palliatieve zorg, houdt lezingen en is al héél lang lid van De Terebinth.

Wat bedoelt u met rouwzorg?

Rouwzorg is toelaten van realiteit. Voor nabestaanden is de realiteit het definitieve afscheid van de overledene. Maar hoe doe je dat? Dat hangt onder andere af van

iemands levensbeschouwing of godsdienst. De denkwereld van overledenen en hun nabestaanden heeft invloed op de wijze waarop men omgaat met het verdriet en gemis. Die denkwereld komt soms heel goed tot uiting in de sfeer en de verbeelding van rouw en afscheid op de begraafplaats. Mijn interesse voor begraafplaatsen en monumenten is daarop gericht. Een (traditionele) katholieke begraafplaats ziet er anders uit dan een protestantse en die weer anders dan een Joodse.

Kunt U een voorbeeld geven?

Voor de traditionele katholieke zijn er twee werelden, die van de levenden en die van de doden en die twee werelden beïnvloeden elkaar. Op een rooms-katholieke begraafplaats zal op de (oudere) graven bijna altijd R.I.P. staan: 'Requiescat in Pace' ofwel 'Rust in vrede'. Een gebedje dat de nabestaande als bezoeker van de begraafplaats uitspreekt opdat de overledene in vrede zal mogen rusten. Katholieken bidden voor de dode opdat de ziel van de overledene in de hemel komt. In de Middeleeuwen konden nabestaanden talrijke extra missen bestellen om Gods genade te beïnvloeden. Bovendien kende de katholieke traditie, vooral in het volksgeloof, allerlei gebruiken en rituelen die ervoor moesten zorgen dat de ziel van de overledene vooral niet kon terugkeren naar het sterfhuis. Voorbeelden: het sluiten van de luiken, het luiden van klokken en de dode via een speciale uitgang van het huis wegdragen.

Anderzijds kan men ook een beroep doen op de invloed van mensen die al overleden zijn en waarvan de ziel in de hemel is. Denk aan patroonheiligen die bij allerlei problemen de levenden te hulp kunnen schieten. Vergelijk dat met de joodse uitvaarten en begraafplaatsen. Voor joden geldt dat als je je houdt aan de joodse (goddelijke) wet, ga je naar de hemel. In principe een 'beloning' die voor bijna elk mens is weggelegd. Alleen, de hemel gaat pas open bij de komst van de Messias. In afwachting daarvan rusten de overledenen in hun graven. Ze hebben hun leven al voltooid, het hemelse loon wacht, het eeuwige leven is al toegezegd. Daarom noemen zij hun begraafplaatsen 'Huis van de levenden - beth hachajiem'. De gelovige jood zal het een gruwel vinden wanneer de grafrost om een of andere reden verstoord wordt. Hun begraafplaatsen behoren niet voor niets tot de oudst bewaarde in Europa. Vergelijk dat eens met die van katholieken en protestanten. De meeste daarvan zijn – althans buiten de kerken - nog geen 150 jaar oud.

En welke verschillen zijn er met de protestantse uitvaart en protestantse begraafplaatsen?

De ontwikkelingsgeschiedenis van de uitvaart en van de begraafplaatsen van protestanten gaat terug naar de Reformatie. Luther zei het glashelder. God alléén gaat over de vraag of je wel of niet in de hemel komt. Vandaar geen uitbundigheid op de begraafplaats of bij de uitvaart. In de strenge reformatorische kerken zal men de nietigheid van de mens benadrukken. Een indrukwekkende omschrijving van deze sfeer is terug te vinden in het bekende boek van Siebelink *Knielen op een bed violen*.
Tekst: Jannes H. Mulder

Gevraagd: bureamedewerker Verenigingsbureau De Terebinth

Door het vertrek van de huidige bureaucoördinator zoekt onze vereniging De Terebinth zo spoedig mogelijk een proactieve bureamedewerker. De bureamedewerker is het visitekaartje van de vereniging en het adres waar zowel leden als niet leden met vragen terecht kunnen.

De taken van de bureamedewerker zijn:

- het geven van algemene informatie over De Terebinth en het afhandelen van telefonische verzoeken om informatie
- het verwijzen van vragen naar regionale adviseurs of specifieke deskundigen
- het afhandelen van inkomende en uitgaande post, inclusief email

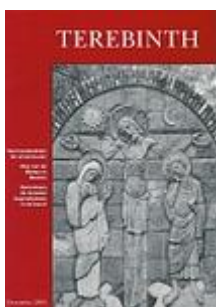
- het bijhouden van de ledenadministratie van de vereniging in overleg en in samenwerking met de penningmeester en de secretaris
- het bijwonen van de bestuursvergaderingen
- het bijhouden van het archief

Van de enthousiaste kandidaat verwacht de vereniging daarnaast:

- een goede beheersing van de Nederlandse taal
- een tijdsinvestering van gemiddeld tien uur per week
- kennis van en ervaring met de gebruikelijke kantoor computerprogramma's, zoals MS Word en Excel
- bereidheid om bij afwezigheid een antwoordapparaat te gebruiken
- lidmaatschap van de vereniging

De bureaumedewerker krijgt naast een onkostenvergoeding een bescheiden financiële tegemoetkoming. Mogelijke vergoeding van de noodzakelijke faciliteiten in overleg. Nadere informatie kunt u krijgen bij Liesbeth Vermeulen, de huidige bureaucoördinator (bureau@terebinth.nl, T 020-77 28 853), of de voorzitter Harry Arkesteijn (voorzitter@terebinth.nl, T 040-20 70 636).

Terebinth, tijdschrift voor funeraire cultuur Inhoud december 2009

Dag van de Doden in Mexico

De Mexicaanse viering van Allerzielen is wereldwijd erg populair en wordt al sinds de jaren zeventig van de twintigste eeuw druk bezocht door Europeanen en Amerikanen. De auteurs deden in oktober en november 2008 antropologisch veldwerk in de plaats Oaxaca. Een verslag.

De dood is weer terug in de stad

Eén van de oudste in ons land nog aanwezige gedenktekens in ons land kent vrijwel iedereen: de hunebedden. Begraafplaatsarchitect en actief Terebinthlid Ada Wille vertelt over de manieren waarop

Nederlanders vroeger en nu met hun doden omgingen.

Uitslag fotowedstrijd

Wie heeft de mensen het beste verleid om een kijkje te gaan nemen bij de begraafplaats in de buurt?

En verder:

Graven op internet | Funeraire varia | Mens & Plek: Frans Renssen | Boekbesprekingen | Verenigingsnieuws: Bert Pierik nam in Limburg deel aan de excursie naar begraafplaatsen in Venlo, Tegelen en Ysselsteyn. Hij was onder de indruk van de grote verschillen in funeraire cultuur

en sfeer. En een verslag van de bijeenkomst van regioadviseurs aan de rand van Amersfoort.

Gast aan het woord: Rouwzorg is toelaten van realiteit, Arthur Polspoel (*zie deze Nieuwsbrief*).

[Dit nummer bestellen](#)

KORTE BERICHTEN

AGENDA

Excursies 2009

27 maart Tiel

Naar een van de oudste

Belgisch kalksteen

begraafplaatsen van Nederland Ter Navolging (1783). Op de poort staat: *De mensieliefde door 't gezond verstand verlicht Heeft deez' begraafplaats tot een voorbeeld hier gesticht.* En een bezoek aan het begraafmuseum van de begraafplaatsondernemer De Haan.

[Aanmelden](#)

17 april Dordrecht

Naar onder meer de Grote Kerk en de begraafplaats De Essenhof.

[Aanmelden](#)

1 mei Rotterdam

Crooswijk, aanmelden:

[Aanmelden](#)

19 juni Middelburg

21 augustus Epe

Funeraire fietstocht over de Veluwe

[Aanmelden](#)

11 september Rolde

Naar de hunebedden, kerk en begraafplaats.

[Aanmelden](#)

Beste wensen voor 2010

De redactie van *Terebinth* en *Terebinth Nieuwsbrief* wenst u prettige feestdagen en een voorspoedig 2010.

TEREBINTH GAAT NAAR VLAANDEREN

Het **juninummer 2010** wordt een Vlaanderen-special. In dit speciale nummer staan de dodenakkers en de funeraire cultuur bij onze zuiderburen centraal. Tips voor bijzondere begraafplaatsen en foto's zijn welkom. Naast het 'papieren' nummer verschijnt er een Vlaanderen-pagina op de Terebinth-site. Reacties naar:

[Nieuwsbrief Terebinth](#)

Bij de inventarisatie van de algemene begraafplaats in de gemeente Vught valt het op dat bij graven uit de periode van 1830 tot 1919 van het type graftombe, de deksteen in veel gevallen in de hoeken versierd is met een bloem- of bladmotief. Omdat het in bijna alle gevallen gaat om dekstenen van Belgisch kalksteen, heb ik in België, bij een mij bekende onderzoeker navraag gedaan naar literatuur en/of documentatie over Belgische steenhouders en hun commerciële activiteiten. Hierdoor is mijn vermoeden versterkt dat er catalogi bestonden van steengroeven met voorbeelden van vooerbewerkte dekstenen. De naar voorbeeld bewerkte dekstenen werden hier in de omgeving aan lokale steenhouders verkocht, in opdracht van tekst voorzien en samengesteld werden tot een volledig grafmonument. Kent iemand literatuur of aanwijzingen die mijn vermoedens kunnen bevestigen of misschien kunnen weerleggen?

Jan M.M. van der Vaart

[Reactie](#)

WORD LID VAN DE TEREBINTH

De Terebinth, vereniging voor Funeraire Cultuur, streeft naar behoud van en aandacht voor waardevolle begraafplaatsen en grafmonumenten. De vereniging organiseert excursies en geeft ook een tijdschrift en een digitale nieuwsbrief uit. Voor € 22,50 per jaar steunt u De Terebinth.
Aanmelden

Colofon

Terebinth Nieuwsbrief is een uitgave van De Terebinth, vereniging voor Funeraire Cultuur en wordt uitgeven onder verantwoordelijkheid van *Terebinth*, tijdschrift voor funeraire cultuur.

De redactie nodigt de lezers uit om te [reageren](#) op deze Nieuwsbrief.

Adverteren in de Nieuwsbrief: nieuwsbrief@terebinth.nl

Redactieadres: nieuwsbrief@terebinth.nl

[Aanmelden](#) voor Nieuwsbrief

[Afmelden](#) voor Nieuwsbrief